

SIGILIUL GEOMETRULUI IORGU VUCINI — O MĂRTURIE DESPRE ÎNCEPUTUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI TEHNIC ÎN MOLDOVA

CĂTĂLINA OPASCHI

Amprenta sigilară pe care o vom prezenta face parte dintr-o categorie mai puțin cunoscută în literatura de specialitate. Sigiliul în cauză nu legitima nici un exponent al clasei conducătoare, nici o instituție centrală, ci reprezintă una din „profesiunile libere” de la începutul secolului al XIX-lea, o funcție nouă și un „om nou” — geometrul ținutului Roman, Iorgu Vucini.

Pentru a ajunge însă la momentul creării acestei funcții și deci a apariției sigiliului, este necesară o scurtă incursiune în istoria învățământului românesc din Moldova în zorii epocii moderne. Aici s-a manifestat mai de timpuriu o preocupare pentru învățământul în limba română.

Grigore al II-lea Ghica, în 1784, dă un hrisov în care arată că „... Școalele sunt ca o fântână din care se adapă obștescul norod cu îndestularea învățături și a înțelepciunii, care învățătura îl face pe tot omul a cunoaște dumnezeirea, a pricepe legea, ... a procopsi pe oameni cu înfrumusețarea vorbei și practica cuvintelor...” De aceea așeza pentru școli, cu patru dascăli: elinească, grecească, slavonească și românească, după hrisov, „... precum au fost mai înainte...”¹.

În anul următor, 1749, Mitropolitul Nifon, hotărăște obligativitatea învățământului pentru „... copiii prostimii, din trei ani în sus...”².

Într-o diplomă de absolvire a Școlii de la Putna se menționa studiul „catehismului moldovenesc” și „alcătuirea scrisului moldovenesc”, în anul 1778. Se învăța geografia după un manual tradus din franceză de Episcopul Hotinului Amfilohie, cel care va tipări și primul manual de aritmetică în 1795.

Alte măsuri au fost luate pentru stimularea interesului tinerilor spre însușirea unei instrucții serioase. Grigore al III-lea Ghica încearcă să-i cointerezeze pe cei domici de a ocupa funcții în administrație, printr-un hrisov din 1775, în care se menționa că vor avea prioritate absolvenții Academiei grecești din Iași.

¹ V. A. Ureche. *Istoria școalelor*. TOM I, București, 1892, p. 16.

² Ibidem, p. 20.

Primii ani ai secolului al XIX-lea au o importanță aparte pentru evoluția culturii naționale, legat de transformările socio-politice ale societății. Se face simțită tot mai evident opoziția față de domniile fanariote și, implicit, a folosirii limbii grecești. Diplomatul Raicevich arată că boierii nu voiau să vorbească grecește și că această antipatie creștea pe măsura pătrunderii în societatea moldavă a ideilor noi din Apus și a limbii franceze. Cultura și limba franceză au fost, într-o oarecare măsură, un mijloc de opoziție față de fanarism, pe măsură ce capătă forță ideea promovării învățământului în limba română. În Moldova pătrund noile teorii ale pedagogului Pestalozzi și interesul pentru știință. Încă din 1792, în anafora sa către domnul Alexandru Moruzi, mitropolitul Iacob Stamati argumenta necesitatea studierii științelor exacte¹ chiar la Academia ieșeană.

Necesitatea acestor studii era evidentă într-o țară unde existau permanent probleme juridice legate de stăpânirea pământului: „... Școala fără geometrie nu este școală, ci îndeletnicire de părerii a învățăturii...”, căci „... numai pământul îi hrănește pe cei mai mulți ai Moldovei... din care pricină răsar și cele din toate zilele sfezi și judecăți pentru hotarele moșilor... Drept aceia au trebuință de practica pe carele francezii îl numesc inginer și care, trebuie negreșit să se creeze la Academia paradoxind epistimia aceasta în limba franțuzească, până cei ce vor învăța să o ia pe limba lor...” (s.n.)

În Iași limba română exista ca limbă de predare la Școala de la Socola, la cea de pe lângă biserica Sf. Nicolae Domnesc și la „Școala normalicească”², din 1804.

Cei care a reușit să impună limba română ca instrument de propagare a culturii a fost Gheorghe Asachi (1788-1869). Copilăria și-a trecut-o în timpul domniilor fanariote, când se întreprind primele măsuri organizate pentru ridicarea nivelului cultural al țărilor române. Tinerețea sa s-a aflat sub înrăurirea prezentei cvasi permanente a Rusiei, care părea un posibil aliat în lupta pentru autonomia Principatelor și deci pentru propășirea și dezvoltarea idealurilor naționale. El avea o pregătire remarcabilă pentru a putea sluji cu competență aceste idealuri: inginer, arhitect, doctor în filosofie, cunoscător al mai multor limbi clasice și moderne, s-a putut dedica conștient dezvoltării învățământului românesc. Pe drept cuvânt poate fi considerat apostolul cel mai devotat al școlii naționale, căci el a întrupat o întreagă epocă și întreaga națiune. Provenit dintr-o familie de sorginte transilvană, a crescut în Basarabia cu respectul și dragostea religioasă față de idealurile naționale și de limba română pe care a reușit s-o așeze la locul cuvenit de drept³.

¹ Diploma fiului preotului Gheorghe „Vasilievici” Bălășescu, „tineretului Ioan”, de 12 ani, cf. V.A. Urechea, *op. cit.*, p. 42.

² *Istoria românilor*, vol. III, Academia Republicii Populare Române, Ed. Acad. R.P.R., 1963, p. 10-15.

³ *Istoria învățământului în România*, Ed. didactică și pedagogică, București, 1971, p. 55 (în continuare, *Istoria învățământului...*).

⁴ V.A. Urechea, *Cuvânt rostit la inaugurarea statuii lui Gh. Asachi*, București, Tip. „Românul”, 1890, p. 15.

⁵ *Ibidem*, n. 8-11

Tot el a fost cel care a împlinit necesitatea presantă de a forma în Moldova ingineri și geometri, care pe lângă pregătirea de specialitate să fie cunoscători ai limbii române și chiar slavone — limbă necesară pentru descifrarea vechilor documente.

În Principate executaseră planuri de moșii, până atunci, ingineri „veniți de prin părțile străine”, unii din Transilvania (este semnalat un „Joniță”)⁸, dar era nevoie de ingineri români, care să cunoască bine obiceiurile și pricinile hotărânicilor de moșii.

La 15 noiembrie 1815 prin „luminata țidulă domnească” a domnului Scarlat Callimachi, Gh. Asachi primește aprobarea „de a așeza pe lângă școala elementară, o catedră de învățătură a acestui ram” (ingineria). Era vorba de un curs teoretic și practic de geometrie, care se predă concomitent cu aplicațiile practice făcute cu ajutorul instrumentelor aduse din Viena și Paris⁹. Manuale în limba română nu existau¹⁰, de aceea, la început Asachi a ținut cursul în limba franceză și abia spre sfârșitul anului 1814, în limba română¹¹. Prima serie a început în ianuarie 1814 și s-a terminat la 12 iunie 1818. Frecventau cursul 31 de tineri, fii de boieri, în frunte cu fiul domnitorului Alexandru Callimachi — și fii de orășeni mai mult sau mai puțin înstăriți¹². În iunie 1818 are loc examenul de absolvire, examen public, care s-a desfășurat în prezența episcopilor școlari, a Mitropolitului și a altor boieri. Au participat pentru prima dată la un examen consuli străini de la Iași.

O relatare despre desfășurarea examenului a fost publicată într-o revistă vieneză, care-l elogia pe Asachi pentru manualele de matematică, modul de desfășurare a examinării și gradul de pregătire al absolvenților. Într-o expoziție organizată de cursanți și de profesorul lor erau expuse desene, proiecte de arhitectură și machete — între care, un monument dedicat lui Ovidius¹³.

Personalitatea lui Gh. Asachi este apreciată și într-un atestat din 8 februarie 1819, în care se arată: „... sânguința și multele ostenele ale Dumisale Gh. Asachi...”, care, „... au avut îndestulare de a ne încredința despre folosul așezării acesteia la obștescul examen ce s-au făcut în 12 iunie a anului 1818, în ființa clirosului și celor de treaptă politicească, a streinilor cu știință, când mulți tineri, fii de boieri și a altor orășeni au fost cercetați în pomenitele științe ale matematicii teoretice și practice, paradosite lor în limba românească, întru care având încredințări și vii dovezi de a lor deplină cunoștință, unii din ei s-au judecat vrednici de a fi ingineri, cari și în faptă lucrează spre mulțumirea obștii...”¹⁴.

⁸ *Istoria învățământului...*, p. 54.

⁹ T. Codreanu, *Uricariul sau colecțiunea de diferite acte care pot servi la istoria românilor*, vol. XVI, Iași, Tip. „Buciumul român”, 1891, pp. 410-411 (în continuare, *Uricariul*.)

¹⁰ Episcopul Hoinului, Amfilochie, tipărise la Iași în 1795 o *Antimetă* ce cuprindea și noțiuni de geometrie; făcând comparație între unitățile de măsură românești și cele latine, nu pierde prilejul de a sublinia latinitatea neamului.

¹¹ A. Comanino-Cioran, *Les Academies principiales de Bucarest et de Iassy et leurs professeurs*, Institute for Balkan Studies, Tessalonika, 1974, p. 108.

¹² T. Codreanu, *Uricariul*, vol. XVI, p. 412.

¹³ A. Comanino-Cioran, *Op. cit.*, p. 109.

¹⁴ T. Codreanu, *op. cit.*, p. 109; *Istoria învățământului...* p. 55. (Zilețului școlar oficial, nr. 55/1838 — apud E. Lătonescu, *Gh. Asachi*, Ed. Casei Școlarelor Iași, 1927, n. 53.

Nu știm din ce motive, cu toate mulțumirile epitropiei, domnul nu a trimis școlii atestatul, deși chiar fiul lui urmăsea cursurile. Intervin și intrigile dacărilor greci care-și vedeau situația periclitată în urma strălucitei reușite a cursului ingineresc în limba română. Cursurile se vor întrerupe pentru o perioadă, dar din 1821 vor fi reluate numai în limba națională, contribuind la formarea unor generații bine instruite, permeabile viitoarelor schimbări din societatea noastră. Pe bună dreptate se poate afirma că alături de Asachi și de alți cărturari progresiști, „... premergători oamenilor din 1848 și 1859 bătea inima țării în renaștere...”¹³.

Deși cursurile avuseseră mare succes, vom constata în Moldova că mai existau încă executori de planuri de moșii neavizați. În 1833 Ministerul Justiției din Moldova hotărâ ca toți cei care executau astfel de planuri să fie supuși unui examen. Îl întâlnim iar pe Gh. Asachi adevărind stolnicului Mihalache Mavrodin că „... a fost mărturisit de geometru, adevărat măsurător de pământuri și vrednic de a se închelelnici cu această știință...”¹⁴. Este vorba de fapt de o reatestare, căci Mavrodin făcuse parte din prima serie de cursanți. El a practicat mulți ani, întâlnindu-l semnând pe documente ca inginer al județului Dorohoi, în anul 1865¹⁵.

Sigiliul pe care îl vom prezenta în continuare, se înscrie ca perioadă în această atmosferă de efervescență culturală națională. Este o amprentă în ceară roșie, de dimensiuni mai mari, care are în câmpul sigilar următoarele mobile: o planșetă paralelipipedică pe un picior scurt, de care stau sprijinite trei scuturi mici alungite de formă aproape triunghiulară. În primul scut este figurat un leu rampant, conturnat, purtând caduceul (?), broșând pe roșu; în scutul din mijloc o tulpină cu trei flori, în câmp nedefinit din cauza imprimării incomplete (ar putea fi aur?); în scutul al treilea — bourul moldav cu steluța între coamele scurte, broșând pe azur. Toate scuturile sunt încoronate cu câte o coroană mică, deschisă de trei fleuroane. Legenda circulară cu majuscule slavone, parțial deteriorate: „ *ЮПГЯА ВУЧИНІХ ГЕОМЕТРІА УБНУТІАІІ ПОМАНЫАІІ ”

Dimensiuni: $\Phi = 30$ mm; h = 38 mm.

Inv. M.N.I.R. nr. 238.464

Cele trei scuturi poartă următoarele steme: primul-leul din stema familiei Sturza¹⁶, cel din mijloc-stema județului Roman din timpul domniei lui Mihail Sturza¹⁷, iar ultimul stema Moldovei.

¹³N. Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. 3, Ed. „Junimea”, Iași, 1973, p. 86.

¹⁴U. Gheorghe, *Știri inedite despre cursul de ingineri ținut la Iași de Gh. Asachi*, „Rev. Arhivelor”, an VI (1963), nr. 2, p. 250 (în continuare „R.A.”).

¹⁵Directia Generală a Arhivelor Statului, (în continuare D.G.A.S.), A.N., CCVIII, 32 și 34.

¹⁶D. Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, Ed. Științ. și Encicl., București, 1977, p. 374, pl. LXXXIV/4, 5, 6; Em. Hagi-Mosco, *Steme boierești din România*, (București), f.a., pl. 10.

¹⁷D. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 456, pl. CXXV/5; D. Cernovodeanu, I.N. Măneacu, *Noile steme ale județelor și municipiilor din Republica Socialistă România. Studiu asupra dezvoltării istorice a heraldicii districțuale și municipale*, București, D.G.A.S. 1974, p. 61, unde se arată: „... Însemnul din 1837 al lui Mihail Sturza include în scutul conținând marca districtului Roman trei flori (cu tulpini și frunze), acostate, (Ală țărănească”.

Sigiliul este aplicat peste un șnur de lână verde de pe o chitanță manuscrisă a geometrului, scrisă în cursive slavone, cu cearneală neagră: „Șasesprezece sfaŋci coprindi această Deklă șnuruită de iscălitul/Vucini/1845/Mai 14“. Hârtia este obișnuită, de culoare bleu, fără filigran. În câteva locuri este străpunsă de un obiect ascuțit, înroșit în foc, căci marginile orificiilor sunt arse. Se poate să fi fost înțepată în timpul vreunei epidemii care va fi băntuit la aceea vreme prin locurile pe unde a circulat chitanța. Una din măsurile profilactice întrebuițate în timpul epidemiilor de ciumă sau holeră era aceea, ca toate documentele oficiale și corespondența care veneau din zonele contaminate, să fie ținute câteva zile la afumat și apoi înțepate cu ace înroșite în foc²⁰.

Iorgu Vucini și-a exercitat funcția de „geometru ținutal“ timp de mulți ani. În anul 1847 îl găsim executând planul moșiilor Băcești și Armășeni din ținutul Roman. Planul, îngrijit lucrat, are notate punctele care delimitau hotarele cu alte moșii, conform unei vechi tradiții moldovene, prin mici scuturi purtând capul de bour. Jos, în stânga, executantul nota: „Planul acesta s-au rădicat întocmai cu starea locului prin iscălitul — 1874 Iunie 9 zile/Vucini geometrul ținutal“ și iscălitura (textul, în cursive slavone)²¹.

Este cert că posesorul acestui sigiliu nu s-a numărat printre „studenții primei promoții a școlii lui Asachi, este probabil un absolvent de mai târziu. Nu am găsit date despre familia sa (la D.G.A.S.), probabil că s-ar putea afla mai mult din arhivele locale. Numele mai puțin obișnuit, ne duce cu gândul la paharnicul muntean al lui Matei Basarab, care apărea în soborul boierilor în anii 1634, 1639, 1641²² și despre care Constantin Moisil spunea. „...Marele paharnic Vucina, sârb de origine...“²³. Nu ne putem pronunța dacă geometrul Vucini (pe sigiliu semnează Vucinih) are vreo legătură cu paharnicul muntean.

Faptul că ne-am oprit la prezentarea acestui sigiliu are mai multe motivații. În primul rând el constituie o dovadă și o confirmare a utilității și eficienței cursului inițiat de Gh. Asachi, cu trei decenii mai devreme. În al doilea rând ne-a interesat compoziția heraldică neobișnuită și totuși foarte sugestivă, desi nu prea corectă în conformitate cu reglementările științei blazonului. Faptul este scuzabil însă dacă ținem seama că la noi nu a existat o instituție heraldică tipică, ce ar fi putut să emită o astfel de stemă.

Amprenta se datează în funcție de data menționată în textul chitanței, ca fiind evident anterioară anului înscris — 1845. Este cert confecționată în timpul domniei lui Mihail Sturdza (1834-1849) și mai putem adăuga ceva. În anul 1834, la 4 septembrie, domnitorul emitea un „ofis“ către Sfatul Ocârmuitor al Moldovei prin care hotărâa uniformizarea „... peceților osebitelor departamente și posturi de

²⁰ R. Rosetti, *Amintiri*, vol. I, București, 1927, p.88.

²¹ D.G.A.S., A.N., MMCDXXII/34.

²² St. Greceanu, *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, vol. II, București 1916, p. 218, respectiv p. 7 și p. 11.

²³ C. Moisil, *Carte de măturie din 1634 pentru confirmarea proprietăților clucerului Barbu Poenaru*, J.R.A., vol. I, nr. 1-3 (1924-1926), nota p. 380.

slujbă...”, arătând cum trebuiau să arate: „... stemele statului și a familiei noastre... iar înmrejurul peceților vor fi scrise cuvintele „PRINCIPATUL MOLDOVEI”²⁴. În partea de jos trebuia scrisă denumirea instituției. În același an isprăvniciiile ținutele primeau noile sigilii cu stemă conform ofisului domnesc²⁵. Probabil pecetea geometrului Vucini a fost inspirată de această hotărâre, căci în două dintre scuturi apar armele Sturdza și respectiv ale Moldovei. Originalitatea compoziției constă în adăugarea scutului cu însemnul ținutului Roman — tulpina cu trei flori și sugerarea îndeletnicirii sale — planșeta de geometru, de care se sprijină scuturile.

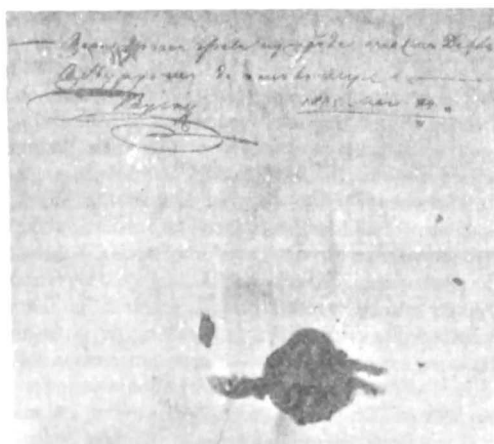
Într-o altă comunicare prezentăm două sigilii care fac parte din aceeași categorie: sigiliul medicului orașului Roman și cel al protomedicului Moldovei²⁶. Este vorba de sigilii care legitimează nu numai o persoană, ci și o funcție, ele îi reprezintă pe exponenții unei noi categorii sociale în ascensiune, burghezia la acest mijloc de veac. Ei vor ocupa la început mici funcții administrative, sunt medici, geometri, ingineri, dascăli, negustori. Mai târziu, grație nivelului de instrucție tot mai ridicat, a puterii economice consolidate de afaceri prospere, vor începe ascensiunea politică. Pe bună dreptate într-un sens, istoricul V.A. Urechea remarcă: „La noi opera școlii, a fost ceea ce în Franța a fost opera revoluțiunii: răsturnarea oligarhiei, cu acea deosebire că din revoluțiunea francesă eșia „le tiers état”, pe când la noi „le tiers état” nu exista, ci s-a creat treptat și mereu se crează și azi, prin școală (s.n.). Treptat — treptat om vedea filiațiunea societății noastre moderne, compusă din neguțători, meseriași, oameni de carte, mici funcționari,... împingând la o parte pe vechii privilegiați... și pregătind triumful acelor cete de pioni ai revoluției române cari aduc în fruntea țării: știința, cultura europeană, conșciozitatea de naționalism...”²⁷. Aceasta este categoria din care se vor ridica majoritatea celor care vor schimba societatea românească în sensul idealurilor naționale românești, înfăptuind Unirea și, mai târziu, cucerind independența României.

²⁴ Îndreptări în Arhivele Statului Iași, D.G.A.S., București, 1956, p. 69-70.

²⁵ Manualul Administrativ al Moldovei, vol. I, p. 69-70.

²⁶ Lucrarea prezentată la sesiunea internă de comunicări a Muzeului Național de Istorie a României, decembrie 1992, în manuscris; sigiliul Protomedicului Moldovei se înscriseră strict în „oficiul” domnesc al lui Mihail Sturdza. Cel al medicului orașului Roman („Fizicul poliției Romanu”) este mai timpuriu cu circa 15 ani, dar se încadrează aceleiași categorii, menționând în legendă nu numai numele posesorului, ci și funcția. Sigiliile sunt înodite.

²⁷ V.A. Urechia, *Domnia lui Ioan Caragea*, București, Ed. „Göbl”, 1898, p. 80 (extras din *Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice*, seria II, Tom XX).

a. Amprenta sigiliului geometrului Iorgu Vucini;
b. Chitanța pe care este aplicat sigiliul lui Iorgu Vucini.